

ACC. NR M. 14026: 1-10.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Karl Nilsson, Lund*
Härad: *Bara* Berättare: " " "
Socken: *Kerishög* Berättarens yrke: *lantbr.*
Uppteckningsår: *1956* Född år *1881* i *Kerishög*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Husbondesfolk och tjänstefolk. s. 1-10.

LUF 105.

Skriv endast på denna sida

ACC. N:R M. 14026:/.

L U F 105

Husbondefolk och tjänstefolk.

De binäringar, som förekommo på vårt jordbruk om 24 tunnland, var 1820-1940 biskötsel och 1860-1930 fruktodling, och de sköttes av husbondefolket självt. På jordbruket hölls 1820-1860 1 á 2 kor och några får, 1860-1900 5 á 6 kor och 4 á 5 får samt 1900-1940 c. 8 kor men ej får. Åren 1825-1900 var vanligtvis anställda en dräng och en drängpojke, den senare ofta en av gårdens söner, 1900-1941 en drängpojke, de senaste 20-tal åren endast en pojke under sommaren.

Dessutom var anställd en kvinnlig tjänare, denna även som husnållerska, i det fall husmoder saknades.

Tjänarna anställdes alltid på ett år men stannade ofta i två år.

Husmän anlätades vid gropning, rörläggning, gödselåkning, skördearbete, slagtröskning och halmtäckning samt deras hustrur vid ull- och linbredning, skördearbete och maskintröskning.

Husbonden utförde alltid själv arbetet med utfodringen av de större husdjuren, såsom hästar, kor och svin, husmodern däremot av de

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

*Luf 105
/.*

ACC. N:R M. 14026:2.

mindre, såsom kalvar, kycklingar och höns. Detta kunde nämligen ej gärna aaförtros åt tjänstefolk.

Körningen med hästarna ansågs av drängen vara hans privilegium, och att röra vid detta, vore mycket ödesdigert. Husbonden ville måhända ej heller binda sig vid detta arbete såväl som vid tröskning med slaga. Där man hade 2 par hästar men endast 1 dräng, körde alltid drängen första paret och husbonden andra.

Bland tjänarna var en bestämd rangskillnad, såsom störst dräng, halvkarl, tredning etc., vaktpojke etc. och beträffande de kvinnliga störstpiga, minstpiga, barnpiga etc.

En gång c. 1890 hade en lantbrukare i nejden fäst två drängar, båda som störst drängar, och detta ville också båda vara, och båda tillträdde tjänsten i laga tid, och båda ville hävda sig. Då det nu om morgonen kallades till frukost, kastade sig den ene av dem, som för övrigt tidigare tjänat hos far, först in i stugan och kom därigenom att sitta närmast husbonden vid bordet. Därigenom hade han också vunnit sin åtrådda position och blev störst dräng under

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2.

året. Men en bitter ovänskap kom att råda mellan drängarna under hela tjänstetiden.

Männen utförde alltid utgödsling och gödselutåkning, kvinnorna däremot mjölkning. Ibland torde pigorna ha varit behjälpliga med att lässa gödsel, men det har icke hänt i min tid.

Då man vid slakt om vintern skulle bereda köttet till korv, brukade man, då man icke ägde tillgång till köttkvarn, hacka köttet så finfördelat man kunde, med en stor yxa på ett därtill avsett hackbräde. Detta anmodade man drängen att göra om kvällen, emedan det ansågs för styvt arbete för kvinnorna.

Männen brukade ej deltaga i hushållsarbetet, kanske ansågo de sig för fulmliga därtill, men de ville måhända ej heller inträda i kvinnornas palats. Kvinnorna deltog aldrig i det egentliga avelsarbetet; detta var helt enkelt otänkbart.

Att flå döda större nötkreatur tillkom nog i regel slaktaren, men hästar däremot ej gärna, utan detta fick helst rackaren göra, och beträffande hundar och katter endast höggradiga rackare, de "oärliga".

ACC. N:R M. 14026:4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Dessa åsikter torde ha ändrat sig vid tiden omkring senaste sekel-
skifte.

Under min fars tjänstetid på löjtnant Nils Björkmåns jordbruk i
Djurslöv på 1840-talet var hans arbetstid på sommaren från kl. 4 fm
till sena kvällen. En gång hade han råkat försova sig, varvid Björk-
man kom och kallade på honom med orden: "Nils! Klockan är redan
fyra".

Under julhelgen hade de inte stigit upp förr än kl. 5 fm, men
trettondagens kväll kungjorde Björkman, att "i morn får vi börja
stiga upp igen".

Minderårigas arbetstid var ungefär lika med äldres. En gång hade
en pojke, som körde 2 st 3-åringar, där far var dräng, stannat och
satt sig och genast slumrat till. Far skyndade då till och väckte
honom och med hänsyn till stora faran med 3-åringarna och med poj-
kens liv agade honom lite, fastän far mycket väl förstod svårigheten
för pojken att med så liten nattsömn kunna hålla sig vaken om dagen.

Varje midsommarafton skulle drängarna slå grässkörden, ma-en, i

4.

ACC. N:R M. 14026:5

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ängen, och de strävade då med att få det färdigt i god tid innan kvällen. Men en gång, strax före solnedgången, förmodligen vid kl. 8-tiden, just då drängarna fått avhuggit, sände Björkmän pigorna ner till dem med rivor, för att de tillsammans skulle slå ut det, breda ut det till torkning. Då ansågo emellertid drängarna, att deras krafter var slut, och de gick hem.

Björkman var emellertid också fars fars kusin och hade även ett hjärta för den unge 18-åringen, som gjorde sitt bästa. En gång högg de ärter, då Björkman kom ut och såg om sitt folk och lade märke till att far slet hårt efter sina krafter och sade: "Nils, gå hem och sätt de bruna hästarna för vagnen och lägg ekan i". Då far gjort detta och Björkman kommit hem, satte de sig båda upp i vagnen och körde ner till kärret, där nu Djurslövs järnvägsstation ligger, och låg där och fiskade hela eftermiddagen.

Vardagsfridagar och -frikvällar var ett okänt begrepp, men söndagsfridagar hade man efter lämnat tillstånd. Dessa begagnade sig dock tjänarna ej mycket av, emedan det var svårt att skaffa sig mat,

ACC. N:R M. 14026:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

något, som deras hem sällan hade gott om.

En viss samhörighet mellan husbondefolk och tjänare fanns verkligen på den tiden, då ju sönerna bodde i drängkamrarna tillsammans med tjänarna och var kamrater med dessa.

Även då far tjänade till Björkmans idkade man en viss sport. Bl. a. var ett sätt, då den ene drängen skulle agera inbrytare och rånare och den andre skulle avvärja anfallet genom att med en på visst sätt ialärd skicklighet kasta sängdynan över inbrytaren och därefter ganska lätt övermanna honom.

Sonen på stället Wilhelm Björkman var en ofantligt stark karl. Som ex. kan nämnas, att en gång, då byns drängar var samlade erbjöd han sig att ställa upp i dragkamp. De skulle då göra en ring av ett rep, som han skulle fatta i med ett finger och å andra sidan den starkaste av de andra med hela ena handen, varvid alla de andra drängarna fick hålla i honom. De ställde upp i sommarstugan. Wilhelm tog i ringen med "käringen", ena ringfingret, troligen det vänstra, och de andra drängarna som nämnt. Vid dragets början började W. gli-

6.

6

ACC. N:R M. 14026:7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

da mot skaran, men då såg W. upp mot taket och fick syn på en bjälke där. Mot denne stödde han då med den andra handen och drog så hela skaran med sig. En gång hade den näst starkaste av drängarna i byn, möjligen Bengt, sagt bland drängarna, att han krusade inte W., så stor och stark han var. Detta lät far W. veta. Vid nästa drängasamling lät W. talet falla på något i det ämnet och sade till Bengt: "Kanske vi ska tas en taga". Ja, det gick han med på. Han var ju fången av sina stora ord. W. fällde honom då i stenören med sådan buskraft, att han låg ganska länge och hickade efter andan och man befarade det värsta. Då blev W. rädd, och sedan dess torde han icke ha vågat att använda sin styrka till att brottas med någon. Efteråt sa Bengt till drängarna: "Det var en farlig karl".

Denne W., föreställd som rånare, kunde far med sina endast ordinarie krafter övermanna genom det ovannämnda av W. lärda knepet.

Även döttrarna på ställena brukade dela sovrum med pigorna, åtminstone under hela 1800-talet. Dessas sovrum var belägna på borningslängan men drängarnas på en uthuslänga.

7

ACC. N:R M. 14026:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8.

Tjänarna på den tiden, för över 100 år sedan, var mycket ofta gårdsbarn och då av samma sociala skikt som husbondefolket.

Eldstäder i tjänarnas sovrum var då ännu icke uppfunna. De tillkom först på 1920-1930-talen och åstadkom då åtskilliga dödsfall, ihjälösningar, och även eldsvådor.

Efter arbetstidens slut, som om vintern inträffade något efter mörkningen, uppehöll sig då tjänarna i dagligstugan, där man då språkade om byns dagshändelser, spöken och troll m.m..

Tjänarna och husbondefolket åto i regel tillsammans under hela 1800-talet och ofta långt in på 1900-talet.

Folkastuan utgjordes nog merendels av pigkammaren, som omändrats därtill, och användes också som pigornas sovrum. Den torde ha införts vid sekelskiftet eller på något ställe något dessförinnan och några andra ställen därefter. De användes endast på de större gårdarna, där husbondefolket genom andra arbetsvanor ej kunde hålla ordinarie måltider, och på några andra gårdar, där man ville jämställa sig med dem. Folkastua förekom ej vid mitt eller mina förfäders jordbruk.

ACC. N:R M. 14026:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9.

Vid kalas fick på somliga ställen tjänarna sitta inne i dagligstugan, på andra inte, men alla fick då kalasmat.

Tjänarna ha fått gå i kyrkan, när de önskat, åtminstone på de senaste 100 åren. Under 1800-talets första hälft hade drängarna sin plats på en läktare över huvudingången, men sedan tvenne korsarmar med läktare tillbyggs, en i norr 1845 och en i söder 1855, fick orgeln sin plats på läktaren över huvudingången, drängarna på den södra och pigorna på den norra.

I ungdoms- och danslagen deltog säkerligen, särskilt vid logedanserna, alla ungdomar till inemot sekelskiftet, men därefter började gårdsflickorna anordna särskilda baler, där de då endast inbjödo med dem jämställda pojkar och flickor.

Då gårdsungdomarna tog tjänsteplatser, sökte de sig gärna till de större gårdarna dels för de lärdomars skull, de där kunde inhämta, och dels för den bättre arbetsfördelningens skull, men därmed förändrade de inte sitt ursprungliga umgänge.

Förekom giftermål mellan gårdsbarn som tjänstefolk och gårdsbarn

ACC. N:R M. 14026: 10.

på stället, ansågs detta icke som något märkvärdigt. Andra giftermål mellan tjänstefolk och gårdsfolk förekom nog sällan.

Husbondefolket tilltalade alltid tjänarna med "du" och samrådde gärna med dem, om de var kvalificerade därtill. Handgripliga bestraffningar torde sällan ha förekommit.

Svårare kostförhållanden torde knappast ha förekommit, men meningarna var ju många gånger delade.

Tjänstehjonsstadgan kände man ganska väl till. En gång hade fars dräng brutit upp låset till ett frukt- och sädesmagasin. Han slapp dock undan med ett omedelbart avsked och fick ut sin dittills intjänata lön. En gång hade en dräng, som förut tjänat hos far, flyttat till en granne och där avvikit från tjänsten i olaga tid 1893. Han instämades till tinget och dömdes att böta halva lönen etc. enligt tjänstehjonsstadgan.

.oOo.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10.